चेलीबेटी बेचबिखन रोकथामको लागि गैरसरकारी संस्थाहरुको भूमिका
(दुप्चेश्वर-१, घ्याङफेदी नुवाकोटको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि
प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि
प्रस्तुत गरिएको शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
मिन कुमारी तामाङ्ग
रोल नं. ५४
परीक्षा रोल नं. : २५२६
त्रि.वि. दर्ता नं. ६-२-७०४-३-२००९

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नाकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि मेरो सुपरिवेक्षणमा मिनकुमारी तामाङ्गद्धारा **"चेलीबेटी बेचबिखन रोकथामको लागि गैर-सरकारी संस्थाहरुको भूमिका"** को विषयमा शोधपत्र तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको शोधकार्य प्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्र अन्तिम मूल्याङ्कनको लागी सिफारिस गर्दछु ।

....

डा. मनहरी ढकाल

शोध निर्देशक

मिति : ....

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय

समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि मिनकुमारी तामाङ्गद्धारा तयार पारिएको **"चेलिबेटी बेचबिखन रोकथामको लागि गैर-सरकारी संस्थाहरुको भूमिका"** विषयक शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि उचित ठहरिएको स्वीकृती प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

(१) विभागीय प्रमुख
सह-प्रा.डा. टिकाराम गौतम ....

(२) शोधनिर्देशक
डा. मनहरी ढकाल ....

(३) बाह्य परीक्षक
डा. चिरञ्जीवी आचार्य ....

मिति : ....

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग, मानविकी/सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नाकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि मैले चेलिबेटी बेचबिखन रोकथामको लागि गैर सरकारी संस्थाहारुको भूमिकाहरुको अध्ययन "दुप्चेश्वर-१, घ्याङ्गफेदी, नुवाकोटको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन" नामक शोधपत्रलाई पेश गरेकी छु ।

यो शोधकार्य मेरो लागि पहिलो अनुभव भएकोले शोध अध्ययन गर्ने क्रममा केहि कमि कमजोरीहरु अवश्य पनि भए होलान नै तैपनि त्रुटि नहोस् भन्ने उद्देश्यले मैले सकेको जति मेहनत गरेकी छु । यो शोधपत्र वास्तविक र यथार्थ रुपमा तयार गर्ने क्रममा आफ्नो अमूल्य र व्यस्त कामको वाबजुत पनि समय मिलाएर मलाई आवश्यक पर्ने सल्लाह र निर्देशन दिनुहुने आदरणीय श्रदेय गुरु डा.मनहरी ढकाल ज्यूलाई हृदय देखि नै धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

मैले यस शोधपत्र तयार गर्दा मलाई सहयोग गर्नुहुने घर परिवार, आदरणीय दाई डा. भिमलाल तामाङ्ग ज्यू र मलाई तथ्याङ्क संकलन गर्न सहयोग गर्नुहुने घ्याङ्गफेदीका स्थानिय अगुवाहरु, संघ-संस्थामा कार्यरत कर्मचारी मित्रहरुलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा, यस शोधपत्रको मूलाङ्कनको लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग समक्ष पेश गर्दछु ।

मिन कुमारी तामाङ्ग

विषयसूची

अध्याय एक

परिचय

१.१	अध्ययनको पृष्ठभुमी	१
१.२	समस्याको कथन	४
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	५
१.४	अध्ययनको महत्व	६
१.५	अध्ययनको सीमा	७
१.६	अवधारणात्मक ढाँचा	७

अध्याय दुई

पुर्व साहित्यको समिक्षा

२.१	सैद्धान्तिक समिक्षा	९
२.२	पुर्व साहित्यको पुनरावलोकन	१३
२.३	नीतिगत समिक्षा	२०

अध्याय तीन

अनुसन्धान विधि

३.१	अध्ययन क्षेत्रको छनौट र त्यसको औचित्य	२२
३.२	अनुसन्धानको ढाँचा	२२
३.३	तथ्याङकको प्रकृति र स्रोतहरु	२२
	३.३.१ प्राथमिक स्रोत	२३
	३.३.२ द्धितिय स्रोत	२३
३.४	अध्ययनको समग्रता र नमुना छनौट	२३
३.५	तथ्याङक सङकलन विधि	२३
	३.५.१ अन्तवार्ता अनुसुची	२४
	३.४.२ अवलोकन	२४
	३.४.३ प्रमुख जानकार व्यक्तिहरुसँगको अन्तवार्ता	२४
३.६	तथ्याङक व्यवस्थापन, विश्लेषण तथा प्रस्तुतीकरण	२४

अध्याय चार

तथ्याङ्क प्रस्तुती र विश्लेषण

४.१	भौगोलिक स्थिति	२५
४.२	प्राकृतिक स्रोतहरु	२६
४.३	सामाजिक अवस्था	२७
४.४	जनसंख्याको प्रकार	२८
४.५	शैक्षिक अवस्था	२९
४.६	आर्थिक अवस्था	३१
४.७	विकासका पुर्वाधार	३२
४.८	महिलाको अवस्था	३३
४.९	परिवारको आकार	३५
४.१०	राजनैतिक अवस्था	३६
४.११	नारीको स्थान	३६
४.१२	जनसंख्या	३७
४.१३	पेशा	३७
४.१४	जाति	३७
४.१५	धर्म	३७
४.१६	चाडपर्व	३७
४.१७	पोशाक	३७
४.१८	खाना	३८
४.१९	उत्पादन	३८
४.२०	सिचाई	३८
४.२१	समस्याहरु	३८
४.२२	घ्याङफेदीमा चेलीबेटी बेचविखन कसरी शुरुवात भयो र हुँदै आएको छ भन्नेबारे एक संक्षिप्त विवरण	३९
४.२३	महिला बेचिनुको कारण	४०
	४.२३.१ चेतनाको अभाव	४१
	४.२३.२ गरिबी	४१

४.२३.३ अशिक्षा ४२
४.२३.४ बेरोजगार ४२
४.२३.५ कृषि उत्पादनमा कमी ४३
४.२३.६ प्रलोभन ४३
४.२३.७ झुटोविवाह ४३
४.२३.८ लैङ्गिक असमानता ४४
४.२३.९ शोषण ४४
४.२४ महिला बेचविखनवाट प्रभावित घरधूरी ४५
४.२५ बेचविखन नरोकिनुका कारणहरु ४६
४.२५.१ उपयुक्त शिक्षा तथा ज्ञानको अभाव ४७
४.२५.२ गरिबी निवारण नहुनु ४८
४.२५.३ जनचेतनाको कार्यक्रम पहुचता नपुग्नु ४८
४.२५.४ रुपैया पैसा प्रति बढ्दो मोह ४९
४.२५.५ कानुन प्रभाबकारी नहुनु ५०
४.२५.६ राजनैतिक आश्रय ५१
४.२५.७ विकट ५१
४.२६ चेलीबेटी बेचविखनुका प्रभावहरु ५१
४.२६.१ नारीको अस्तित्वमा ५२
४.२६.२ परिवारमा ५३
४.२६.३ महिला स्वास्थ्यमा ५३
४.२६.४ समाजमा ५४
४.२६.५ राष्ट्रमा ५५
४.२७ चेलीबेटी बेचविखन रोकथामको लागि NGO/INGO हरुको भुमिका ५६
४.२७.१ सृजनशील रेड पाण्डा ५७
४.२७.२ Five-14 Nepal ५९
४.२७.३ Good friends of Nepal ५९
४.२७.४ World food program ६०
४.२७.५ आधार विकास संस्था ६०

४.२७.६ Have G.BA ६१

४.२७.७ Carson/World vision ६१

४.२७.८ माइती नेपाल ६२

४.२७.९ शक्ति समुह ६२

४.२७.१० Nepalese Home ६३

४.२७.११ अन्य स्थानीय तथा सरकारी संस्था ६३

४.२८ घ्याङफेदीमा हाल आएको परिवर्तनहरु ६४

४.२८.१ शैक्षिक अवस्थामा परिवर्तनहरु ६५

४.२८.२ आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ६६

४.२८.३ महिला बेचविखनमा परिवर्तन ६६

४.२८.४ महिला सहभागिता परिवर्तन ६७

४.२८.५ पेशामा सधार ६७

४.२८.५.१ कृषि ६८

४.२८.५.२ ज्यामी ६८

४.२८.५.३ सिकर्मी ६८

४.२८.५.४ पशुपालन ६८

४.२८.५.५ Homestay ६९

४.२८.५.६ नोकरी ६९

४.२९ विगत र वर्तमानमा छोरीचेली बेचविखनमा पाइएको भिन्नता ७०

अध्याय पाँच

सारांश र निष्कर्ष

५.१ सारांश ७२

५.२ निष्कर्ष ७३

सन्दर्भग्रन्थ सुची

अन्तरवार्ता अनुसुची

तालिका सुची

तलिका नं.१	दुप्चेश्वर-१ घ्याङफेदीको मानिसहरुको उमेर, लिङ्ग, समुहको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	२८
तलिका नं.२	शैक्षिक स्थितीको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	२९
तलिका नं.३	आर्थिक स्थितिको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	३१
तलिका नं.४	विकासका पूर्वाधारहरुको विवरण	३२
तलिका नं.५	पारिवारीक विवरण	३५
तलिका नं.६	महिला बेचविखनमा प्रभावित घरधुरी	४५
तलिका नं.७	घ्याङफेदीमा सक्रिय रुपमा कार्यरत संघसंस्थाहरुको नामवलीको विवरण	५६
तलिका नं.८	अन्य स्थानिय तथा सरकारी संस्थाहरुको विवरण	६३
तलिका नं.९	सरकार तथा समदायद्धारा सञ्चालित विद्यालयहरु	६५
तलिका नं.१०	विगत र वर्तमानमा छोरीचेली बेचविखनमा पाइएको भिन्नताको विवरण	७०

List of Abbreviations (संक्षिप्त सुची):

AATWIN	:	Alliance Against Trafficking in Women and Children in Nepal
CAE	:	Commercial Sexual Exploitation
CEDAW	:	Convention of Elimination of all Forms of Discrimination Against Women
EF	:	Economic exploitation
GDP	:	Gross Domestic Product
GON	:	Government of Nepal
ILO	:	International Labor Organization
INGOs	:	International Non-government Organizations
KII	:	Key Informant Interview
MOHP	:	Ministry of Health and Population
MOLRM	:	Ministry of land reform and Management
MOWCSW	:	Ministry of Women, Children and Social Welfare
NGOS	:	Non-government Organization
UDHR	:	Universal Declaration of Human Rights
UN	:	United Nation
UNODC	:	United Nations office on Drugs and crime
WTO	:	World Trade Organization
कि.मी	=	किलोमिटर
नि.मा.वि	=	निम्न माध्यमिक विद्यालय
प्रा.वि	=	प्राथमिक विद्यालय
मा.वि	=	माध्यमिक विद्यालय
त्रि.वि	=	त्रिभुवन विश्वविद्यालय